

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलाश
माननीय न्यायाधीश श्री रामकुमार प्रसाद शाह
माननीय न्यायाधीश श्री तर्कराज भट्ट
आदेश

०७०-WH-००१०

विषय: बन्दीप्रत्यक्षीकरण ।

नवलपरासी जिल्ला गैंडाकोट गा.वि.स. वडा नं. ३ बाट जिल्ला मकवानपुर
पदमपोखरी गा.वि.स. वडा नं. ४ घर भई हाल कारागार कार्यालय भीमफेदीमा
थुनामा रहेका ज्ञानु तितुङ्ग भन्ने रमेश लामा १ निवेदक

विरुद्ध

ललितपुर जिल्ला अदालत १
मकवानपुर जिल्ला अदालत १ विपक्षी
कारागार व्यवस्थापन विभाग, काठमाडौं १
कारागार कार्यालय, नख्खु ललितपुर १
कारागार कार्यालय, भीमफेदी मकवानपुर १

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ तथा १०७(२) बमोजिम यस अदालतमा
दायर हुन आएको प्रस्तुत रीट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार छ :-

कुमारी थापा समेतको जाहेरीले वादी नेपाल सरकार प्रतिवादी म निवेदक ज्ञानु भन्ने
रमेश लामा समेत भएको जिउ मास्ने बेच्ने मुद्दामा विपक्षी ललितपुर जिल्ला अदालतको मिति
२०५३।१२।६ को फैसलाले म निवेदकलाई कैद वर्ष १२ र जरिवाना रु. १,००,०००।- हुने ठहर
भए बमोजिम म निवेदकले विपक्षी कारागार कार्यालय नख्खुमा उक्त फैसलाले लागेको कैद
भुक्तान गरी जरिवाना वापतको रकम नगद नै बुझाई मिति २०६४।१।२५ गते कैद मुक्त भएको
थिएँ । मिति २०६९।१२।३० गतेको दिन प्रहरीले मलाई पक्राउ गरी सोही दिन विपक्षी मकवानपुर
जिल्ला अदालतमा उपस्थित गराई फुलमाया थिङ्गको जाहेरीले वादी नेपाल सरकार प्रतिवादी म

समेत भएको जिउमास्ने बेच्ने मुद्दामा विपक्षी मकवानपुर जिल्ला अदालतबाट मिति २०६१।४।२८ गते भएको फैसलाले म निवेदकलाई कैद वर्ष १२ र जरिवाना रु. २६,८८०।- लागेको भनी मिति २०८४।११।२९ गते सम्म कैदमा बस्नु पर्ने भनी कैदी पुर्जी दिई सोही मिति २०६९।१२।३० देखि म निवेदक विपक्षी कारागार कार्यालय भीमफेदीमा कैदमा रहे बसेको छु ।

मुलुकी ऐन दण्ड सजायको ४१ नं. ले “एकै मानिसलाई एकै वा धेरै मुद्दाको धेरै कलमको कैद ठेक्नु परेमा जुन कलममा कैदको सबभन्दा ठूलो हद छ सो हद ननाघ्ने गरी एकै वा धेरै मुद्दामा एकै वा धेरै कलममा गरी कैद ठेक्नु पर्छ । ... अघि ठेकिएको कैद भन्दा पछि ठेक्ने कलमको हद घटी रहेछ भने थप कैद गर्नु पर्दैन । धेरै कलमको कैदको हद बराबर हुन आयो भने सो मध्ये एक कलमको कैद ठेक्नु पर्छ” भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेकोमा ललितपुर जिल्ला अदालतको फैसलाले लागेको कैद वर्ष १२ र जरिवाना रु. १,००,०००।- बुझाई कैद मुक्त भई सकेकोले मुलुकी ऐन दण्ड सजायको ४१ नं. मा भएको कानूनी व्यवस्थाबाट विपक्षी मकवानपुर जिल्ला अदालतको फैसलाले मलाई लागेको कैद वर्ष १२ र जरिवाना रु. २६,८८०।- वापतमा मलाई कैद थुनामा राख्न कदापि मिल्दैन । यसका बाबजूद विपक्षी मकवानपुर जिल्ला अदालतको फैसला बमोजिम भनी मलाई कैदी पुर्जी समेत थमाई हालसम्म कैदमा राखेको विपक्षीहरुको कार्य दण्ड सजायको ४१ नं. विपरित रहेको प्रष्ट छ । कानूनको अगाडि समान संरक्षण कसैलाई इन्कार गरिने छैन र नेपाल राज्यभर स्वतन्त्र रुपमा घुमफिर गर्न पाईने संविधानद्वारा संरक्षित मेरो स्वतन्त्रताको हक र प्रचलित कानूनको अख्तियार बिना नागरिकको वैयक्तिक स्वतन्त्रता अपहरण गरिने छैन भन्ने संविधान प्रदत्त मेरो मौलिक हक माथि ठाडो हस्तक्षेप गर्दै विपक्षी मकवानपुर जिल्ला अदालतले दण्ड सजायको ४१ नं. विपरित मलाई राखेको कैद थुना गैरकानूनी रहेको प्रष्ट छ ।

तसर्थ, विपक्षी मकवानपुर जिल्ला अदालतले प्रचलित कानूनी व्यवस्था तथा सर्वोच्च अदालतबाट प्रकाशित नजीर सिद्धान्त विपरित मलाई विपक्षी कारागार कार्यालय भीमफेदीमा गैर कानूनी थुनामा राखेकोले सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ३२ नं. बमोजिम बन्दीप्रत्यक्षीकरणको आदेश जारी गरी ऐ. नियम ३६ बमोजिम उक्त गैरकानूनी कैद थुनाबाट मलाई मुक्त गरी दिनु भन्ने आदेश जारी गरिपाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको निवेदक ज्ञानु तितुङ्ग भन्ने रमेश लामाको निवेदन पत्र ।

यसमा के कसो भएको हो ? निवेदन मागबमोजिम बन्दीप्रत्यक्षीकरणको आदेश जारी हुनु पर्ने हो होइन ? यो आदेश प्राप्त भएको मितिले बाटाको म्याद बाहेक ३ दिन भित्र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत लिखित जवाफ पठाउनु भनी रीट निवेदनको एकप्रति नक्कल साथै राखी विपक्षीहरूको नाममा सूचना पठाई त्यसको बोधार्थ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमबमोजिम पेश गर्नु । साथै मकवानपुर जिल्ला अदालतबाट मिति २०६१।४।२८ मा फैसला भएको फुलमाया थिङ्गको जाहेरीले नेपाल सरकार विपक्षी ज्ञानु तितुङ्ग भएको स.फौ.नं. ३१ निर्णय नं. १० को जिउ मास्ने बेच्ने मुद्दाको मिसिल १, एवं ललितपुर जिल्ला अदालतबाट मिति २०५३।१२।६ मा फैसला भएको नि.नं. २२४ को कुमारी थापा समेतको जाहेरीले नेपाल सरकार विपक्षी ज्ञानु भन्ने रमेश लामा समेत प्रतिवादी भएको जिउ मास्ने बेच्ने मुद्दाको मिसिल सम्बन्धित अदालतहरूबाट भिकाई साथ राखी पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।५।३० को आदेश ।

निवेदकले यस विभागको कुन काम कारवाहीबाट के कस्तो हक अधिकार हनन भएको हो सो कुरा निवेदनमा समेत उल्लेख गर्न नसकेको र यस विभागबाट निजको हक अधिकार हनन हुने गरी कानुन विपरित कुनै काम कारवाही नगरेकोले निजको निवेदन स्वतः खारेज योग्य भएकोले खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको विपक्षी कारागार व्यवस्थापन विभागका महानिर्देशक शम्भु कोइरालाको लिखित जवाफ ।

मकवानपुर जिल्ला अदालतको मिति २०६१।४।२८ को फैसला बमोजिम विपक्षी निवेदक ज्ञानु तितुङ्गलाई जिउ मास्ने बेच्ने (कार्य नियन्त्रण) ऐन, २०४३ को दफा ८(१) अनुसार कैद वर्ष १२ (बाह्र) र सोही ऐनको दफा ८(५) अनुसार विक्री गरेको थैलीको सो बखतको हुन आउने रु. २६,८८०।- जरिवाना समेत हुने ठहरेकोले निज प्रतिवादी बेरुजु हुँदा निजलाई लागेको कैद जरिवानाको लगत कसी कानून बमोजिम असुल उपर गर्नु भनी भएको फैसला बमोजिम निवेदक ज्ञानु तितुङ्ग बेरुजु रहेको देखिन्छ । माथि उल्लेखित मिति २०६१।४।२८ को फैसला बमोजिमको कैद र जरिवानाको लगत यस अदालतको लगत नं. ६८२ मिति २०६१।८।२ मा लगत कसिएको देखिन्छ । निवेदक/विपक्षी ज्ञानु तितुङ्ग बेरुजु रही रहेकोमा जिल्ला प्रहरी कार्यालय, मकवानपुरको च.नं. ३६९२ मिति २०६१।१२।३० को पत्र बमोजिम पक्राउ परी यस अदालतमा दाखिल भई यस अदालतको च.नं. ०५-४१७८ मिति २०६१।१२।३० को पत्र बमोजिम

कारागार कार्यालय, भीमफेदी, मकवानपुरमा फैसला बमोजिम निज ज्ञानु तितुङ्गलाई लागेको कैद तथा जरिवाना वापत निज पक्राउ परेको मिति २०६९।१२।३० बाट कट्टा हुने गरी कैद म्याद ठेक्का लागेको जरिवाना बुझाए मिति २०८१।१२।२९ गते सम्म कैद थुनामा बसी मिति २०८१।१२।३० मा कैद थुनाबाट छुटी जाने र जरिवाना नबुझाए जरिवाना रु. २६,८८०।- को मुलुकी ऐन, दण्ड सजायको ५३ नं. ले दिन १(एक) को रु. २५।- ले हुने कैद वर्ष २/११/२५ (दुईवर्ष एघार महिना पच्चीस दिन) हुनेमा मुलुकी ऐन दण्ड सजायको ४० नं. ले महिना नपुगेको चानचुन दिन छाड्दा मिति २०८१।१२।३० गते देखि जरिवाना वापत कैद कट्टा हुने गरी कैद म्याद ठेक्का मिति २०८४।११।२९ गतेसम्म जरिवाना वापत कैद थुनामा बसी मिति २०८४।११।३० गते जरिवाना वापतको कैद थुनाबाट छुटी जाने र कैद थुनामा बसुन्जेल कानून बमोजिमको सिधा सुविधा खान पाउने गरी मुलुकी ऐन दण्ड सजायको ३८,४०, ५३ नं. तथा अ.व. १२१ नं. बमोजिम निज विपक्षी निवेदकलाई कारागार कार्यालय, भीमफेदीमा कैद सजाय भुक्तान हुने गरी फैसला बमोजिम कैद ठेकिएको हो । फैसला कार्यान्वयनको क्रममा निजको नाम नामेसी सहित सम्बन्धित प्रहरी कार्यालयमा लेखी पठाएकोमा सो प्रहरी कार्यालयबाट निजलाई यस अदालतमा उपस्थित गराईएको र निज व्यक्ति नै कैद सजाय तोकिएको व्यक्ति हुँदा निजलाई कैद भुक्तान गर्न कैदमा पठाईएको कार्यबाट निवेदकको हक अधिकारमा हनन हुने कुनै कार्य यस अदालतबाट नभए नगरेको हुनाले यस अदालतलाई विपक्षी बनाउनु पर्ने अवस्था समेत नभएको हुँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरिपाऊँ भन्ने व्यहोराको विपक्षी मकवानपुर जिल्ला अदालत, हेटौँडाको लिखित जवाफ ।

मूल रुपमा निवेदकले आफुलाई लागेको कैद वापतमा दण्ड सजायको ४१ नं. बमोजिम कैद जरिवाना एकीकृत गरी सोही अनुसार कैद बस्न पाउने गरी थुनाबाट मुक्त गरी पाउँ भनी दिनु भएको निवेदनमा मकवानपुर जिल्ला अदालतबाट प्राप्त भएको च.नं. ४१७८ मिति २०६९।१२।३० को कैदी पुर्जी बमोजिमको कैद भुक्तान गर्न बाँकी रहेको अवस्थामा ललितपुर जिल्ला अदालत तथा मकवानपुर जिल्ला अदालतबाट मुलुकी ऐन दण्ड सजायको ४१ नं. बमोजिम पूर्व कैद हद गरी त्यसको संशोधित कैद पुर्जी यस कार्यालयमा प्राप्त भएको अवस्था छैन । कैद पुर्जी हद गर्ने, संशोधन गर्ने यस कार्यालयको क्षेत्राधिकार नभएको हुनाले यहाँबाट कैद पुर्जी बमोजिम थुनामा राखिने हो । अदालतबाट संशोधित कैद पुर्जी आएका अवस्थामा

निवेदकलाई १ मिनेट पनि बढी कैदमा नराखिने व्यहोरा सम्मानित अदालत समक्ष सादर अनुरोध गर्दछु भन्ने कारागार कार्यालय, भीमफेदी मकवानपुरको जेलर चिरञ्जीवी थापाको लिखित जवाफ ।

वादी नेपाल सरकार प्रतिवादी ज्ञानु तितुङ्ग भन्ने रमेश लामालाई जिउ मास्ने बेच्ने मुद्दामा मिति २०५२।१२।१३ को पत्रबाट लेखी आएकोले निज प्रतिवादी रमेश लामालाई यस कारागारमा राखिएको हो । वादी नेपाल सरकार प्रतिवादी ज्ञानु तितुङ्ग भन्ने रमेश लामाको जिउ मास्ने बेच्ने मुद्दाबाट कारागार व्यवस्थापन विभागको च.नं. ८७१ मिति २०६४।१।२५ को पत्रानुसार थुनामुक्त गरी दिनु भनी आएकोमा यस कारागारको च.नं. १८६८ मिति २०६४।१।२५ बाट थुनामुक्त गरिएको पत्रको छायाँप्रति संलग्न गरिएको छ । निज निवेदकको माग बमोजिम यस कार्यालयको नाममा बन्दीप्रत्यक्षीकरणको आदेश जारी हुनु नपर्ने भएकोले प्रस्तुत रीट निवेदन खारेज समेत गरी पाउँ भन्ने विपक्षी कारागार कार्यालय, नख्खुका जेलर चक्रपाणि गौतमको लिखित जवाफ ।

नियम बमोजिम दैनिक मुद्दा पेशी सुचीमा चढी आज यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत रीट र मिसिल संलग्न कागजातहरुको अध्ययन गरी निवेदक ज्ञानु तितुङ्ग भन्ने रमेश लामाको तर्फबाट विद्वान अधिवक्ता श्री ज्योति बानियाँले यी निवेदकलाई ललितपुर जिल्ला अदालतको मिति २०५३।१२।६ को फैसलाले लागेको कैद र जरिवाना भुक्तान गरी कैद मुक्त भएकोमा मिति २०६९।१२।३० मा प्रहरीले पक्राउ गरी वादी फुलमाया थिङ्गको जाहेरीले नेपाल सरकार प्रतिवादी यी निवेदक समेत भएको जिउ मास्ने बेच्ने मुद्दामा मकवानपुर जिल्ला अदालतबाट भएको मिति २०६१।४।२८ को फैसलाले लागेको कैद र जरिवाना वापत मिति २०८४।११।२९ सम्म कैदमा बस्नुपर्ने भनी कैदी पुर्जी दिई सोही मिति देखि कारागार कार्यालय भीमफेदीमा कैदमा राखेको, उक्त कार्य मुलुकी ऐन, दण्ड सजायको ४१ नं. विपरित भई गैरकानूनी भएकाले बन्दीप्रत्यक्षीकरणको आदेश गरी निजलाई कैद थुनाबाट मुक्त गरिनु पर्छ भनी बहस गर्नु भएको र विपक्षीको तर्फबाट महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयका विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री गोपाल प्रसाद रिजालले निवेदक ज्ञानु तितुङ्ग भन्ने रमेश लामालाई ललितपुर जिल्ला अदालतको फैसलाले लागेको कैद जरिवाना भुक्तान भई सकेपछि मकवानपुर जिल्ला अदालतको फैसलाले जिउ मास्ने बेच्ने मुद्दामा लागेको कैद जरिवाना वापत पुनः पक्राउ गरी कैदमा राखिएको अवस्था रहेको, निजलाई हाल ठेकिएको कैद अलगै मितिको अलगै

वारदातमा अलग अदालतबाट भएको फैसला बमोजिम भएकोले सो कार्य दण्ड सजायको ४१ नं. को विपरीत नहुँदा रीट निवेदन खारेज हुनुपर्छ भनी गर्नु भएको बहस समेत सुनियो ।

निर्णय तर्फ विचार गर्दा, निवेदक ज्ञानु तितुङ्ग भन्ने रमेश लामा उपर ललितपुर जिल्ला अदालतमा परेको जिउ मास्ने बेच्ने मुद्दामा सो अदालतबाट २०५३।१२।६ मा भएको फैसला बमोजिम निजलाई भएको कैद जरिवाना बापत निजलाई कारागारमा राखिएको र सो कैद निजले भुक्तान गरी मिति २०६४।१।२५ मा निज कैद मुक्त भएको देखिन्छ । सो फैसला बमोजिम कैद मुक्त भएपछि मकवानपुर जिल्ला अदालतबाट वादी फुलमाया थिङ्गको जाहेरीले नेपाल सरकार प्रतिवादी यि निवेदक समेत भएको जिउ मास्ने बेच्ने मुद्दामा भएको मिति २०६१।४।२८ को फैसला बमोजिम निजलाई लागेको कैद वर्ष १२ र जरिवाना रु. २६,८८०।- बापत निज पक्राउ परी निज कारागारमा कैदमा रहेको अवस्था छ । यसरी निज निवेदक उपर दुई छुट्टाछुट्टै वारदातमा छुट्टाछुट्टै अदालतबाट भिन्नाभिन्नै मितिमा फैसला भएको देखिन्छ । एक मुद्दामा भएको फैसला बमोजिम कैद भुक्तान गर्दा आफु उपर अर्को मुद्दा परी सो मुद्दामा पनि सजाय पाई कैद ठेकिएको र अर्को कलमको पनि कैद भुक्तान गरी पाउँ भनी कैदमा रहँदा नै निजको अदालतमा वा कारागारमा निवेदन परेको थियो भन्ने प्रस्तुत रीट निवेदनमा निजको कथन रहेको देखिँदैन । निज निवेदकले एउटा मुद्दामा भएको कैद जरिवाना भुक्तान गरी निज २०६४।१।२५ मा कैद मुक्त भई सकेपछि मकवानपुर जिल्ला अदालतमा चलेको अर्को मुद्दामा सो अदालतबाट भएको फैसला कार्यान्वयनको लागि निज निवेदकलाई मिति २०६९।१२।३० मा पक्राउ गरी मिति २०६१।४।२८ को फैसला बमोजिम पुनः कैद ठेकिएको र कैदमा राखिएको पाईन्छ । मुलुकी ऐन, दण्ड सजायको ४१ नं. मा “एकै मानिसलाई एकै वा धेरै मुद्दाको धेरै कलमको कैद ठेक्नु परेमा जुन कलममा कैदको सबभन्दा ठूलो हद छ सो हद ननाघ्ने गरी एकै वा धेरै मुद्दामा एकै वा धेरै कलममा गरी कैद ठेक्नु पर्छ । त्यसरी कैद ठेकिएको कैद भुक्तान हुन नपाउँदै अर्को कलममा कैद ठेक्नु पर्ने भयो र अघि ठेकिएको जम्मा कैद भन्दा पछि ठेक्नु पर्ने कलमको हद बढी छ भने अघि कैद ठेक्दा थुनामा परेको मिति देखि पछि ठेकिएको कलमको हद ननाघ्ने गरी कैद ठेक्नु पर्छ” भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ । सो प्रावधान बमोजिम एकै वा एक भन्दा बढी कलमको कैद एकै पटक ठेकिएको अवस्थामा सो दुवै मुद्दाको कैद एकै साथ भुक्तान हुने हुन्छ र अघि र पछिको फैसला बमोजिम लागेको दुवै कैदको समायोजन हुन सक्ने गरी कैद भुक्तान हुन सक्ने

कानूनी व्यवस्था रहेको पाईन्छ । तर एउटा फैसला बमोजिमको कैद भुक्तान गरी सकेपछि अर्को वारदातमा भएको फैसला बमोजिम पछिबाट कैद ठेकिएको अवस्थामा अघि भुक्तान गरी सकेको कैदमा पछिल्लो फैसलाले लागेको कैद स्वतः समायोजन हुन वा सो कैद स्वतः भुक्तान भई सकेको भन्ने उक्त दण्ड सजायको ४१ नं. मा व्यवस्था रहेको छैन । निज निवेदकलाई अघि मकवानपुर जिल्ला अदालतको २०५३।१२।६ को फैसला बमोजिम भएको कैद जरिवाना वापत कैद ठेकिई निज कैदमा बसी कैद भुक्तान गरी कैद मुक्त भएको सो अवस्थामा निज उपर अर्को मुद्दामा पनि अर्को अदालतबाट कैद सजाय भएको छ भन्ने कुरा अदालत वा कारागार कार्यालयमा जानकारी दिई अर्को मुद्दाको पनि कैद ठेक्क लगाएको अवस्था नरहेको र पछि भएको फैसलाको लगत बाँकी रहेको देखिने अवस्थामा निज निवेदकलाई अर्कै मुद्दामा अर्कै अदालतबाट अर्कै वारदातका सम्बन्धमा भएको फैसला र सजाय वापत मिति २०६९।१२।३० मा पक्राउ गरी कैद ठेकिएको कार्यमा उक्त दण्ड सजायको ४१ नं. मा भएको कानूनी प्रावधानको त्रुटि विद्यमान नरहेकोले निवेदकको माग बमोजिम बन्दीप्रत्यक्षीकरणको आदेश जारी गरी निवेदकलाई कैद थुनाबाट मुक्त गर्न नमिल्ने हुँदा निवेदकको रीट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । आदेशको जानकारी निवेदकलाई दिई दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत:-दण्डपाणि लामिछाने

कम्प्युटर गर्ने:- रामशरण तिमिल्सिना

इति सम्बत् २०७० साल मार्ग २३ गते रोज १ शुभम्